

10

ORSAKER TILL AVHOPP

379 unga berättar om avhopp från gymnasiet

Skrifter från Temagruppen Unga i arbetslivet 2013:2

Temagruppen Unga i arbetslivet

Temagruppen Unga i arbetslivet ska verka för att erfarenheter och kunskaper tas tillvara från projekt som har finansiering från Europeiska socialfonden. I temagruppen samarbetar Arbetsförmedlingen, Communicare, Försäkringskassan, Skolverket, Socialstyrelsen, Sveriges kommuner och landsting samt Ungdomsstyrelsen

© Ungdomsstyrelsen 2013:2
ISSN 1651-2855
ISBN 978-91-85933-69-3

Projektledare Lidija Kolouh
Grafisk form/omslag Marcus Westfal
Distribution Ungdomsstyrelsen, Box 17801, 118 94 Stockholm
Telefon: 08-566 219 00, Fax: 08-566 219 98
E-post: temagruppen@ungdomsstyrelsen.se
Webbplats: www.temaunga.se

Förord

I skrivande stund pågår det cirka 130 projekt inom Europeiska socialfonden som har unga i sin verksamhet, i de flesta fall unga som har oavslutade gymnasiestudier. För att få en bättre bild av varför unga inte avslutar sina studier har Temagruppen Unga i arbetslivet skickat frågor till unga i alla pågående projekt. Denna rapport utgår från svaren på dessa frågor och har som främsta syfte att ge ungdomarnas syn på problemet med avhopp från gymnasieskolan. Vi har även besökt projekt där vi har intervjuat unga om deras erfarenheter och åsikter om gymnasieskolan. Vår ambition är att förmedla en bild av varför de har avbrutit sina studier och deras förslag på hur gymnasieutbildningen kan utformas för att fler unga än i dag ska kunna ta en slutexamen.

Temagruppen vill särskilt tacka alla projektledare och handledare i projekten som har hjälpt till med datainsamlingen. Tack även till Lidija Kolouh i Temagruppen Unga i arbetslivet som författat rapporten, Peter Pedersen som hjälpt till med datainsamlingen och Susanne Zander för värdefulla synpunkter. Och tack alla unga och all personal i projekten som delat med sig av sina kunskaper och erfarenheter.

Inger Ashing

Temagruppen Unga i arbetslivet, Stygruppens ordförande

Innehåll

1	Sammanfattning	6
2	Inledning	9
3	Metod	10
4	Varför unga hoppar av	11
5	Mobbning främsta orsaken till avhopp	12
6	Brist på pedagogiskt stöd och vuxenstöd i skolan	16
7	Dålig arbetsmiljö	21
8	Skäl utanför skolan	23
9	Drömskolan	25
10	Vad som hade kunnat förhindra ett avhopp från gymnasieskolan	27
11	Avslutande diskussion	30
12	Referenser	32
13	Lästips	34
	Bilaga 1 Förfrågan från Temagruppen Unga i arbetslivet	35
	Bilaga 2 Det här säger lagen	36

1. Sammanfattning

I den här rapporten delar 379 unga som inte fullföljt sina gymnasiestudier med sig av sina erfarenheter. Vi har frågat och de har svarat om orsakerna till avhoppet, vad som kunde ha förhindrat avhoppet och deras vision om den perfekta gymnasieskolan.

Svaren kommer från unga som är delaktiga i projekt som är finansierade av Europeiska socialfonden (ESF) och som inte har fullföljt gymnasiet.

1.1 Mobbning främsta orsaken till avhopp

För fler än hälften av dem är mobbning den främsta orsaken till avhopp, för många började mobbningen redan i de övre åren i grundskolan. Skolpersonalen och andra vuxna i ungas närhet får kritik för att de inte gör något trots att de ser vad som pågår.

Den näst vanligaste orsaken är att de på grund av bristande pedagogiskt stöd i skolan inte klarat kunskapsmålen, vilket för många har bidragit till mycket oro, stress och till slut en mycket låg tilltro till sin egen förmåga, hög frånvaro och till slut avhopp.

Under de år då man formar sin identitet och frigör sig från sina föräldrar är relationen med jämnåriga viktig. Utfrysning, trakasserier och mobbning leder till depressioner och psykisk ohälsa. Forskning visar på ett klart samband mellan inlärningssvårigheter i skolan och psykisk ohälsa. Det är med andra ord svårt att koncentrera sig och lära nytt när man mår dåligt, och när man inte kan prestera i skolan och inte får hjälp och stöd kan det leda till psykisk ohälsa.

1.2 Tio främsta skälen till avhopp

Då vi har analyserat ungas svar ser vi tydligt att den psykiska ohälsan är stor i gruppen. Många beskriver hur deprimerade de är, att de mår allmänt dåligt, känner sig omotiverade och inte har någon ork, eller är "skoltrötta".

Skälen till avhopp från gymnasieskolan som kommit fram i de ungas berättelser i fallande ordning:

1. Mobbning, socialt utanförskap
2. Brist på pedagogiskt stöd i skolan
3. Vuxna som inte bryr sig
4. Dåligt bemötande i skolan
5. Bristfälligt pedagogiskt stöd i skolan efter en långvarig frånvaro (på grund av sjukdom eller missbruk)
6. Behov av mer praktik och mindre teori
7. Stökig skolmiljö
8. Fel programval
9. Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som inte upptäckts under utbildningen
10. Dåliga hemförhållanden

Mobbning från jämnåriga är den främsta orsaken till avhopp, men unga nämner även att de känt sig utsatta, kränkta, dåligt bemötta och orättvist behandlade av lärarna. Ett stort problem för många är bristfälligt stöd i skolan. Några har hamnat i missbruk och då de har återgått till studierna har de inte fått tillräckligt med stöd och gett upp. De tycker att skolmiljön är stökig och kaotisk samt grupperna för stora.

Framför allt killar säger att de valde fel program, det visade sig vara mer teori i utbildningen än vad de var beredda på. Andra nämner att de hoppade av efter praktikperioden då de insåg att de valt fel utbildning.

1.3 En skola med trötta vuxna

De unga beskriver bemötandet från personalen på skolan som "trött", respektlöst och oengagerat och några unga har beskrivit fördomsfulla lärare. Men andra vittnar om lärare som har fått stor betydelse i deras liv och som har brytt sig om dem.

Ett återkommande tema är dålig arbetsmiljö, stora klasser och att det är stökigt. Det gäller i första hand lärlösa lektioner men även lärarledda. De unga vill vistas i mindre grupper samt i ett lugnt arbetsklimat där det finns lärare som har tid för dem. En 18 årig kille uttrycker det så här:

"Hur tänker man när man stoppar in de bråkigaste eleverna i samma klass? Det blir omöjligt för lärarna och vi elever kan inte lära oss något vettigt, då känns det skönare att stanna hemma och lära sig om saker man tycker om på nätet."

Skolan har haft ensamrätt på att utbilda barn och unga, och lärarna har varit de viktigaste kunskapsförmedlarna och pedagogerna. Men i dag finns det via internet en tillgång till kunskap: online-föreläsningar och distansutbildningar som på sikt kan underminera skolans och lärarprofessionernas ställning i vårt samhälle.

1.4 Skolan upplevs inte som relevant

Det är ett problem när skolan inte lyckas få eleverna att förstå varför det är viktigt att gå i skolan. Unga nämner att de har svårt att förstå meningen med vissa ämnen

och varför de ska lära sig vissa saker, de vill ha lärare som är bättre på att motivera dem. Unga efterfrågar engagerade lärare som bryr sig om dem och tror på att alla är bra på någonting. Som ställer höga men rimliga krav och som vet att människor föredrar olika vägar till kunskap.

1.5 Många har hoppat av yrkesprogrammen

Knappt 60 procent har svarat vilket gymnasieprogram de gått på och lämnat (224 av 379). Av dessa var det 106 personer som hade lämnat ett yrkesförberedande program, 74 lämnade det tidigare individuella programmet (IV) och 44 lämnade ett studieförberedande program. Vi vet litet om varför just yrkesprogrammen har höga andelar som inte fullföljer utbildningen. Skäl som för litet praktik nämns, andra uppger att de vid praktiken insåg att de inte valt rätt program. Vi har inte funnit något skäl att misstänka att det förekommer mer mobbning på yrkesprogrammen än på andra program.

1.6 Tidigt stöd och hjälp hade hindrat avhopp

På frågan om hur en perfekt skola skulle se ut och vad som hade kunnat hindra dem från att sluta gymnasieskolan i förtid lyfte ungdomarna fram dessa faktorer:

Tematiska områden i fallande ordning är

- lärare och andra vuxna som bryr sig och inte blundar för problem
- tillräckligt pedagogiskt stöd
- mindre klasser och grupper
- individuell och anpassad studieplan
- mer praktik och mindre teori
- flexibla tider och scheman

De unga tycker att vuxenvärlden har svikit dem. Många berättar att de började skola redan i grundskolan, men att vuxna blundade för det och inte följde upp. De nämner problem i hemmet och bristande sociala kontakter med jämnåriga.

1.7 Drömskolan har vakna vuxna och en lugn arbetsmiljö

Hur ser en perfekt skola ut i en perfekt värld enligt de unga?

Vuxna ska bry sig om en och inte ge upp så fort, de ska fråga hur man mår och vara ett stöd – inte släppa taget. I skolan ska man få hjälp så att man kan hänga

med i alla ämnen. Det ska vara små grupper och gärna ett individanpassat schema där man tillsammans med lärarna kommer överens om rimliga ämnen och mål, men också möjligheter att anpassa tiderna, vi alla lär oss bäst på olika tider och vi lär oss på olika sätt.

Några lär sig bättre genom att göra och inte genom att läsa. Det bästa vore om man kunde varva teori och praktik olika mycket beroende på vad man klarar av.

I skolan ska det finnas antimobbingsprogram och vuxna ska kunna ge rätt stöd direkt de ser att eleven mår dåligt.

Miljön i skolan är viktig, det går inte att koncentrera sig när det är högljutt och stökigt och lärarna ska bemöta oss på ett bra sätt.

2. Inledning

Vi vill med den här rapporten förmedla ungas erfarenheter av avhopp från gymnasieskolan. Det finns mycket skrivet om avhopp (se lästipsen), men få rapporter har fokus på berättelser och erfarenheter från de främsta experterna: unga som har avslutat sina gymnasiestudier i förtid utan slutbetyg.

Vår studie gäller unga i Europeiska socialfondens (ESF) projekt och resultaten är representativa för den gruppen. Temagruppen Unga i arbetslivet har beskrivit den här målgruppen tidigare i rapporterna I praktiken sänker vi trösklarna 2011:3, Det lönar sig 2011:2, Orka jobba 2012 och Kreativa projekt 2012:6. Det är unga människor som

har väldigt olika behov av stödinsatser. Många har hoppat av gymnasiestudierna, har problematiska hemmiljöer, sociala fobier, depressioner och funktionsnedsättningar. Många är stressade och oroliga efter en lång tids passivitet och har låg tilltro till sin egen förmåga. År 2011 var det 112 128 personer i Sverige i åldern 16–25 år som varken arbetade eller studerade och som riskerar ett långvarigt utanförskap (8,88 procent av befolkningen). I ESF-projekten är de en prioriterad målgrupp, och unga med oavslutade gymnasiestudier deltar i alla projekt.

3. Metod

Under hösten 2012 skickade vi i temagruppen en förfrågan till 197 projektledare för ESF-projekt som arbetar med unga (bilaga 1). Av dessa visade det sig att det var 48 som inte hade unga som målgrupp och 23 som var nystartade och saknade deltagare och det var således 126 projekt som var intressanta för vår undersökning. Vi bad projektledarna fråga unga i sina projekt som hade oavslutade gymnasiestudier om de ville svara på våra frågor. Slutdatum för deras svar var 30 april, 2013. Det fanns flera möjliga vägar att svara. Ungar kunde själva skriva ner sina svar på papper eller via mejl och skicka till oss eller så kunde coacherna samtala med unga och skriva ner deras svar. Cirka en tredjedel av svaren är nedtecknade av coacher eller projektledare som samtalat med unga deltagare.

Svaren är cirka en till tre meningar per fråga, men det finns även ungdomar som har skickat mer utförliga svar. Vi ville veta de ungas deltagarnas kön, ålder samt vilket gymnasieprogram de lämnat, och ställde dessa frågor:

1. Hur skulle en perfekt gymnasieutbildning vara enligt dig där nästan inga elever vill avsluta sina studier?
2. Varför avslutade du dina gymnasiestudier i förtid?
3. Vad hade kunnat förhindra ett beslut från din sida att hoppa av dina gymnasiestudier?

Av 126 aktuella projekt har vi fått svar från deltagare i 55 projekt. Vissa projekt har få unga i målgruppen och andra fler, vi har fått svar från mellan 2 och 15 deltagare per projekt.

För att se hur den geografiska spridningen ser ut kopplade vi projekten som deltagit till ESF:s åtta regioner. Vi har fått svar från alla regioner utom Stockholm och fördelningen i de andra regionerna är ganska jämn med flest svar från Västsverige.

Till denna rapport har 379 unga (188 tjejer och 191 killar) mellan 16 och 29 år svarat på våra frågor. Medelåldern är 20 år.

155 av 379 unga har inte angett vilket gymnasieprogram de gick på. Av de 224 som angav program är det 106 som hoppade av yrkesförberedande program (63 killar och 43 tjejer) och 74 som läste på individuella programmet (37 killar och 37 tjejer). Resterande 44 (18 killar och 26 tjejer) läste på ett studieförberedande program. Vi har även besökt två ESF-projekt där vi har intervjuat sex deltagare samt projektledarna. Intervjuerna har handlat om orsaker till avhopp samt vad som kan göras bättre för att fler ska fullfölja gymnasiet med goda resultat.

I analysen har vi kategoriserat och kvantifierat orsakerna till avhopp, många anger flera orsaker till varför de avslutade sina studier i förtid.

4. Varför unga hoppar av

Då vi har analyserat ungas svar ser vi tydligt att den psykiska ohälsan är stor i gruppen, många beskriver hur deprimerade de är, att de mår allmänt dåligt, är omotiverade och inte har någon ork, eller är "skoltrötta". Men de uppger inte ohälsa som skälet till att de hoppade av, snarare är ohälsan en konsekvens av olika faktorer. Många unga förstår inte varför de ska lära sig vissa ämnen och saker. Att de talar så mycket om uppgivenhet och låg motivation kan kanske delvis bero på att skolan har låg legitimitet, att den inte känns relevant. Unga nämner lärare som inte kan beskriva meningen med vissa uppgifter, en kille på 22 år som har hoppat av IV-programmet och varit en så kallad hemmasittare i några år beskriver det så här:

Jag hade otur och fick trötta lärare. De kunde inte förklara varför jag skulle lära mig en massa saker. Jag fick inte någon hjälp till hur jag skulle klara vissa helt för mig onödiga och tråkiga ämnen. Det skulle bara göras. Nu kan jag välja vilka ämnen jag vill koncentrera mig på i min egen takt och jag får hjälp när jag behöver det.

Unga vill ha lärare som är bättre på att motivera dem, engagerade lärare som bryr sig om dem och tror på att alla är bra på någonting. Lärarna ska ställa höga men rimliga krav och vara medvetna om att människor har olika vägar till kunskap.

4.1 Tio skäl till varför unga hoppar av

Unga har angett fler orsaker till studieavbrott, här vill vi ge en bild av de faktorer som de nämner som den främsta orsaken. Trakasserier och mobbning från jämnåriga eller personal i skolan är de klart vanligaste orsakerna, 46 procent uppger det. De här skälen till avhopp från gymnasieskolan har kommit fram i de ungas berättelser:

1. Mobbning, socialt utanförskap
2. Brist på pedagogiskt stöd i skolan
3. Vuxna som inte bryr sig
4. Dåligt bemötande i skolan
5. Bristfälligt pedagogiskt stöd i skolan efter en långvarig frånvaro (på grund av sjukdom eller missbruk)
6. Behov av mer praktik och mindre teori
7. Stökig skolmiljö
8. Fel programval
9. Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som inte upptäcks under utbildningen
10. Dåliga hemförhållanden

5. Mobbning främsta orsaken till avhopp

Mobbning är ett samlingsbegrepp för trakasserier, hot, diskriminering eller våld. "Mobbning" som begrepp förenklar och riskerar att ta bort fokus på vad det handlar om och blir då svårt att åtgärda. I vår rapport använder vi mobbning då det är vad de unga skriver, och vi vet inte de exakta orsakerna till varför de unga respondenterna har känt sig utestängda från gemenskapen i skolan. De nämner mobbning, de beskriver hur de har känt sig osynliga, utanför, och några få har nämnt specifika orsaker som hot och våld.

Knappt hälften av de unga (46 procent) uppger som skäl till sitt avhopp att de varit trakasserade och mobbade i skolan av jämnåriga eller personal. 138 nämner mobbning från jämnåriga som den främsta orsaken till avhopp (87 tjejer och 51 killar). Ytterligare 32 unga nämner att de känt sig utsatta, kränkta och orättvist behandlade av lärarna (20 killar och 12 tjejer).

En tjej, 22 år:

Det är först nu som jag har fått min adhd-diagnos, i skolan hamnade jag ofta i situationer där jag kände mig missförstådd och lärarna brydde sig inte om att jag blev mobbad. Nu har jag fått ett bra stöd och förstår mig själv och andra bättre. Det hade hjälpt om skolan hade haft fokus på antimobbning och om lärarna hade ansträngt sig för att plocka upp mig i tid så att det inte hann gå så långt som det gjorde.

En kille, 21 år:

Mobbningen skedde på skolgården under rasterna. Lärarna som var ute stod mest på ett ställe vid en trappa därifrån kunde de se en bråkdel av vad som hände.

Det var som att de inte brydde sig. Hade de varit mer aktiva och gått runt hade de kanske kunnat hindra det som skedde.

Den grova mobbningen som han upplevde i år 5 och 6 avtog under de högre åren i grundskolan. Men erfarenheten bidrog till att han hade svårt med sociala kontakter med jämnåriga och fick svårt med tilliten till vuxna.

5.1 Var tjugonde elev mobbad

De flesta elever är trygga och nöjda med skolan men det finns en grupp elever som är mobbade eller utsatta för annan kränkande behandling.

Enligt Skolverkets rapport Attityder till skolan (2009) känner sig 6 procent av eleverna i årskurs 4–6 (ungefär 17 000) mobbade av andra elever minst en gång i månaden. Av dessa känner sig hälften mobbade varje vecka.

Mobbning är vanligare i årskurs 7–9 där 6 procent av eleverna känner sig mobbade eller trakasserade av andra elever jämfört med 2 procent i gymnasieskolan. Tillsammans motsvarar detta cirka 28 000 elever i Sverige. Sammanlagt upplever 4 procent av de äldre eleverna att de mobbas av andra elever, andelen har varierat mellan 2 och 4 procent sedan 1993.

I Ungdomsstyrelsens nationella ungdomsenkät från 2012 får unga (16–25 år) frågan om de har blivit kränkta eller orättvist behandlade det senaste halvåret. Totalt har 2 254 unga svarat på enkäten, 20 procent har någon gång blivit kränkta eller orättvist behandlade det senaste halvåret och 4 procent har blivit det flera gånger. Det framgår att 6 procent har blivit kränkta av skolans personal och 5 procent av andra studenter eller elever.

5.1.1 Unga HBTQ-personer en utsatt grupp

Ungdomsstyrelsens rapport Hon, Hen, Han beskriver levnadsvillkoren för unga homosexuella, bisexuella och transpersoner (HBT). Där framgår att den psykiska hälsan är mycket sämre bland unga HBT-personer än bland heterosexuella unga. Högstadiet är en otroligt viktig period i ungas liv och det är ofta i skolan som många unga möter hatbrott. Och skolan är en miljö som unga inte kan välja bort. Ungdomsstyrelsen menar att skolorna måste bli bättre på att ta fram rutiner för arbetet mot kränkande behandling, trakasserier, hot och våld. Även sex- och samlevnadsundervisningen behöver bli bättre. I rapporten vittnar många unga homosexuella, bisexuella och transpersoner om att deras behov sällan lyfts fram (Ungdomsstyrelsen 2010:12).

5.1.2 Unga med funktionsnedsättning mobbas hemma och i skolan

I gruppen unga med funktionsnedsättningar som går i skolan (inte gymnasiesärskolan) har 13 procent känt sig otrygga eller rädda i skolan under det senaste halvåret, jämfört med 6 procent av övriga unga (Ungdomsstyrelsens rapport Fokus 12).

Andelen unga med funktionsnedsättning som blivit utsatta för mobbning av familj eller släkt är 5,2 procent jämfört med 2,3 procent bland unga utan funktionsnedsättning. För alternativet mobbad av andra är andelen 12 procent, jämfört med 2,4 procent för unga utan funktionsnedsättning.

I gruppen med funktionsnedsättning finns det inga tydliga skillnader mellan åldersgrupper eller mellan tjejer och killar. En av de unga personer som Ungdomsstyrelsen intervjuade utvecklade vad som kunde förbättra situationen i skolan.

Inez, 25 år:

Svårt att sammanfatta nåt sånt men ... man tycker att lärare borde ha mer kunskap inom ämnet, då skulle det säkert vara lättare att upptäcka i tid så. För jag menar inga av mina lärare har, jag har alltid fått höra att jag är konstig av lärare och sånt. Mina föräldrar har fått höra att jag är det också, dom har ju märkt att det är nåt som inte är på dom andra eleverna, men dom har aldrig gjort något åt det, det har varit jag som får skärpa mig och inte ... dom som måste ändra sig, det har liksom alltid varit mitt eget fel allting, även när jag var mobbad var det mitt fel. Läraren, eller rektorn på en av skolorna sa att det var mitt eget fel att jag blev misshandlad för att jag inte försökte vara normal ... så att ... så jag fick skylla mig själv, och lära mig anpassa mig, hade väl ingen aning om vad dom menade så att ... (nervöst skratt) ... ja, det var inte så roligt direkt ... så att det är väl det jag tycker har varit det sämsta, att det saknas liksom information om det hela, för jag tror att om det finns bättre information till lärare och det så skulle det i alla fall bli lite bättre i skolorna med förståelsen, men det är ju det, det finns ingen information och man kan inte begära att lärare på fritiden ska luska runt efter olika diagnoser och grejer, det är ju ... omöjligt att be om, man skulle kunna få nån form av utbildning precis som man får om allt annat, har dom ju utbildningsdagar, borde ha utbildningsdagar om det också tycker man." (Fokus-12, s. 139)

5.1.3 Vad vi kan göra mot mobbning

I svaren från de unga till temagruppen framgår det hur viktigt det är med bra lärare som bryr sig om ungdomarna samt att lärare som upplevs som "dåliga", "trötta", oengagerade eller behandlar eleverna på ett kränkande sätt kan bidra till byte av skola eller avhopp. OECD ger Sverige en rad rekommendationer för arbetet med unga och psykisk hälsa, bland annat att öka resurserna i skol-

hälsövrården för att kunna identifiera och ge stöd till skol- elever med psykiska svårigheter (OECD 2013). I rappor- ten betonar OECD också vikten av kompetensutveckling för hela skolans personal så att alla kan bemöta ungas psykiska ohälsa och känner till vad det finns för stöd.

Unga vill att vuxenvärlden ska agera och bry sig om dem. Skolverkets rapport *Vad fungerar?* beskriver det fö- rebyggande arbetet i skolor som strategiskt arbetar för att motverka mobbning (Skolverket 2011). Enligt Skolverket skapas ett fungerande arbete mot mobbning genom det som i utvärderingen kallas för en hela-skolan-ansats.

Det innebär att all personal och alla elever är medvet- na om hur man agerar vid kränkningar och mobbning, att alla är delaktiga och att arbetssättet är förankrat i hela personalgruppen och bland eleverna. När hela skolan är engagerad får det effekter för elevernas upplevelse av delaktighet och hur de beter sig mot varandra. Även vid skolor som varit präglade av ett "tufft klimat", har man framgångsrikt lyckats reducera andelen mobbade elever, bland annat genom att hela personalen varit engagerad i arbetet. Ett gemensamt förhållningssätt skapar en sam- syn hos personalen om hur arbetet mot mobbning ska bedrivas. En av skollära uttrycker det så här:

Ja, det är väl förankrat i hela skolans personal, även hos kringpersonalen, som städpersonal, vaktmästare och köks- personal. Om de ser någonting när de är rastvärdar så vet de vilken pedagog de ska kontakta och det är viktigt att göra det på en gång.

På skolan fungerar alltså även städpersonal och vaktmäs- tare som rastvärdar, och den gemensamma strategin är också förankrad bland eleverna. Så här säger rektorn i en av de utvärderade skolorna i Skolverkets rapport som har lägst andel mobbade elever:

Vi tänker nolltolerans när det gäller mobbning. Har vi inte varit i kontakt med föräldrarna eller satt i gång en process samma dag (om något eventuellt inträffar), så ser vi det som ett misslyckande. Vi vill satsa mycket på att det inte bara är en person, till exempel kuratorn, som ska ta hand om detta utan det är allas ansvar (Skolverket, 2011, s. 15).

5.1.4 Forskningen är samstämmig

Forskaren Anders Lovén har i ett pågående forsknings- projekt, kallat *Osäkra övergångar* intervjuat 120 unga mellan 21 och 23 år om varför de lämnat gymnasieskolan med ofullständiga betyg. Hans resultat överensstämmer väl med temagruppens.

De intervjuade ungdomarna i Lovéns studie har delats in i fyra grupper: ungdomar som inte utmärkt sig speciellt i skolan, särskoleelever, ungdomar med funk- tionsnedsättningar i den ordinarie skolan och unga som är födda utom Europa.

Lovén kommer fram till att inlärningssvårigheter, bris- tande stöd och hjälp från skolans sida, skol i högstadiet och senare byte av program på gymnasieskolan ofta förekommer innan eleverna hoppar av. En del ungdomar säger att de bråkat mycket, andra säger att de blir tysta och att de dragit sig undan.

Deras berättelser är ett underbetyg åt skolan, kom- munerna och vuxensamhället. Sverige är ett lapptäcke av insatser. Det behövs statliga riktlinjer och öronmärkta statsbidrag för just den här gruppen ungdomar. Många berättar att de gått från ett harmoniskt lågstadium, svårigheter i mellanstadiet till ett kaotiskt högstadium. Närmare hälften säger att de blivit mobbade. Självkänslan får sig en riktig törn och den drar man med sig uppåt i skolan. Skolan vet inte hur man ska hantera detta och gör många gånger för lite, säger Anders Lovén.

Lovéns studie visar att en del unga vuxna lever på gränsen till existensminimum. De saknar jobb, en del har vänt på dygnet, en del är försörjda av sina föräldrar, alkohol finns tidigt med i bilden hos närmare var tredje – antingen som eget missbruk eller förälders.

Ändå betyder föräldrarna oändligt mycket för dessa ungdomar, framför allt mammorna menar Lovén. Men också en del lärare har gjort avtryck, de som engagerar sig under lång tid.¹

5.1.5 Inlärningssvårigheter är en bakgrundsfaktor

Ann-Sofie Strand har genomfört studier med 90 ungdomar på två högstadieskolor i en kommun i södra Sverige med cirka 30 000 invånare: Ungdomarna hade 30 procent eller mer i ogiltig frånvaro och fokus i studien ligger på eleverna som en del av skolsystemet. Det övergripande syftet var att undersöka i vilken riktning stödfaktorerna och riskfaktorerna i skolsystemet drar eleverna (Strand, A-S 2013). Slutsatserna pekar på att flera riskfaktorer skulle kunna förändras till stödfaktorer som bidrar till en ökad delaktighet i skolarbetet. Det gäller att identifiera de faktorer som främjar elevernas och skolpersonalens välbefinnande genom kontinuerlig dokumentation. Ett positivt förändrat skolklimat innebär att flera krafter samverkar för att dra eleverna i riktning mot skolan.

En närmare betraktelse av det som utgör stödfaktorer inom skolsystemet väcker frågor om normalitet och avvikelse, det vill säga vilka som får stödåtgärder och vilka som inte får det. Strand skriver:

Dagens skola genomsyras mera av talet om kunskapsmål och i vilken utsträckning dessa uppnåtts än om elevers förmågor och styrkor. Skolmiljöns betydelse för elevernas välbefinnande har ibland försumrats. Följden kan bli en försvagad samhörighet med skolan hos talangfulla ungdomar som saknar utmaningar i skolan.

Brist på samhörighet kan gälla även för ungdomar i olika svårigheter. Båda elevgrupperna saknar kunskapsmål som är relaterade till deras förutsättningar. ... Skolk kan betraktas som ett socialt utanförskap från klassens gemenskap, ofta orsakat av elevens svårigheter att förstå lärarens instruktioner på grund av lärandesvårigheter. Utanförskap kan också uppstå vid mobbning, när undervisningen uppfattas alltför ointressant, inte ger några utmaningar eller inte visar på något nytt” (Strand, A-S 2013: s. 7–8).

Hur de skolkande ungdomarnas tidigare skolsituation under grundskoleåren har gestaltat sig utifrån skolans och deras eget perspektiv är centralt för hur det går senare. I vårt material har vi sett att en av de främsta anledningarna till att unga har avbrutit sina studier i förtid har varit bristfälligt pedagogiskt stöd i skolan. Många har försökt, men till slut gett upp, av dem tillhör somliga en grupp som ibland kallas för gråzonselever (avsnitt 6.2.1).

---

¹Malmö Högskola, nedladdat 12-10-04 <http://www.mah.se/Nyheter/Nyheter-2012/Ingen-tar-tag-i-ungdomar-som-hoppar-av-gymnasiet/>

6. Brist på pedagogiskt stöd och vuxenstöd i skolan

Det är negativt när en ung person inte avslutar gymnasiet, och vi vet att det får långsiktiga konsekvenser för personens fortsatta framtidsutsikter. En gymnasieutbildning är ingen garanti för ett bra jobb, men den som saknar en gymnasieutbildning får ofta en svag anknytning till arbetsmarknaden. En dryg fjärdedel av de unga (101 personer) tar i sina berättelser upp bristfälligt stöd i skolan, de nämner att lärarna inte hjälpte till tillräckligt och att de inte orkade längre, 65 killar och 36 tjejer nämner detta som den främsta orsaken.

6.1 Vad de unga säger om brister i stöd

6.1.1 Vuxna som inte bryr sig

Det är påfallande att de unga så uttryckligt säger att de inte fick den hjälp de behövde eller blev sedda. De efterfrågar också tidiga reaktioner från lärare och andra vuxna.

Kille, 22 år:

Det skulle vara mycket bättre om lärarna brydde sig och följde upp mer. Om de till exempel såg att någons betyg sjönk så skulle de hjälpa den personen mer. Samma sak om det gick dåligt socialt och personen blev utstött och mobbad.

Tjej, 19 år:

Jag var mobbad och till slut valde jag att stanna hemma. Hade jag fått stöttning och om någon i skolan eller hemma hade brytt sig och frågat varför jag valde att stanna hemma, kanske det hade gått bra.

Kille 27 år:

Det behövs fler lärare till varje klass. Jag saknade möjligheten till bra lärare som fanns till hands vid behov. Kunde få sitta länge på lektioner och räcka upp handen efter hjälp, till slut ger man upp, kommer efter och orkar inte ta igen.

Tjej, 18 år:

Tänk om lärarna kunde arbeta för att varje elev ska lyckas i stället för att lära ut på samma sätt för alla.

6.1.2 Bristfälligt pedagogiskt stöd i skolan efter en långvarig frånvaro (på grund av sjukdom eller missbruk)

Flera unga ger exempel på hur de kommit över problem med missbruk och sjukdom för att sedan komma tillbaka till skolan och där mötas av oförståelse och okunskap om deras behov.

Kille 22 år:

Jag började skolka redan i sjuan, men lyckades komma in på ett IV-program. Började missbruka och lyckades bli ren för att jag bestämde mig för att skaffa mig ett liv och då måste man ha en gymnasieutbildning. Lärarna på skolan lämnade en hög med böcker framför mig första veckan i skolan och sa att jag behövde läsa allt för att komma i kapp. Jag fick inget stöd och blev superstressad och gav upp.

Tjej 19 år:

Jag fick jätteont i magen en sommar och det fortsatte in på höstterminen. När jag kom tillbaka till skolan låg jag efter jättemycket och fick inte hjälp. Blev superstressad

av hela situationen. Bytte skolor två gånger, men blev extremt skoltrött.

6.1.3 Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som inte upptäcks under utbildningen

Neuropsykiatriska diagnoser är en av de snabbast växande diagnostyperna för unga och det finns stora brister i det stöd som unga får. Det är också tydligt att många hinner gå många år i grundskolan eller till och med gymnasiet, ofta med dåliga skolresultat, utan att vare sig identifieras eller få rätt verktyg för att lyckas (Olsen, T och Tägström, J (2013).

Tjej 19 år:

Jag hade svårt för att avsluta saker i skolan och kämpade på, men det är först nu² som jag vet att jag har ADD och nu får jag jättemycket stöd och vet att jag klarar saker. Jag har fått en app som hjälper mig att komma ihåg viktiga möten och som påminner mig när jag ska göra saker.

6.1.4 Skolan är inte meningsfull

Skolan har ett komplext uppdrag att fostra unga till kunniga och demokratiska medborgare. För att det ska lyckas måste unga uppleva verksamheten som meningsfull och de måste känna sig delaktiga. Men många uttrycker erfarenhet av det motsatta.

Kille, 19 år:

Tänk om skolan skulle synliggöra meningen med vad man gör och varför. Elever borde ha inspirerande lärare inte trötta lärare, kändes inte meningsfullt och jag såg inget syfte med något alls. Jag ville ha någon form av sammanhang som knyter ihop skolan.

Kille 22 år:

Jag förstod aldrig meningen med många ämnen, har väl haft otur med dåliga och trötta lärare. De kunde aldrig få mig att förstå meningen med pluggandet. Hade det varit det minsta roligt hade jag säkert hittat motivation att fortsätta.

6.1.5 Mer praktik och mindre teori

39 killar och 7 tjejer (12 procent) anger att de trodde det skulle bli mer praktik på det program de hade valt, men att det blev för mycket teori. Andra orsaker som nämns är att praktikperioden upplevdes som väldigt jobbig, eller att de förstod då att de valt fel. Några tycker att de fick dålig information inför valet av gymnasieprogram.

Kille, 21 år:

Jag trodde att jag skulle få vara på praktik mer och få göra mer. Det blev för mycket teori och jag tappade motivationen till slut.

Kille, 18 år:

Jag tycker att jag fick fel information när jag valde program. Min bild var att jag skulle få vara på en arbetsplats och lära mig mycket, men istället blev det vanligt plugg, mer än jag var beredd på. Jag vill jobba är trött på allt meningslöst man måste göra i skolan.

Tjej, 22 år:

Min praktik var otrolig jobbig. Jag trivdes inte och fick mycket kritik för både stort och smått. Jag förstod då att jag aldrig mer ville jobba inom det yrket.

Kille 24 år:

² Som deltagare i ett ESF-projekt.

Jag valde ett yrkesprogram för att jag har svårt för att plugga och läsa. Det blev helt ointressant. Hade det funnits mer lärarstöd och praktiska lektioner och mycket mer praktik, hade jag aldrig hoppat av.

Vi har tidigare undersökt praktik, som är den vanligaste metoden i ESF-projekt som arbetar med unga (I praktiken sänker vi trösklarna, 2011:3). Samtidigt som några unga i vår nuvarande studie vill ha mindre teori och mer praktik vet vi att det finns unga i ESF-projekt som behöver en lång förberedelseperiod innan de känner sig rustade och motiverade att påbörja en praktikperiod.

6.2 Forskningen om stöd till unga

6.2.1 "Gråzonselever"

Det finns en grupp som många projektledare och coacher är oroliga för, de så kallade gråzonseleverna, unga med komplex, diffus problematik. De beskrivs som en heterogen grupp med en gemensam nämnare, de har ingen diagnos som tyder på intellektuell funktionsnedsättning, men upplevs som svagt begåvade. En projektledare i ett ESF-projekt³ uttrycker det så här:

Det är absurt att tro att alla elever kan klara utbildningsmålen i grund- och gymnasieskolan. Denna tro utsätter många unga för långvarig tortyr i skolan och deras tilltro till sig själva avtar alltmer med åren, till slut ger dom upp och hoppar av. Vi måste skraddarsy utbildningsalternativ som får våra unga att utveckla de funktioner de är bra på och fokusera på deras resurser.

Problemen för svagbegåvade barn och unga har lyfts fram i en artikelserie av bland andra Eva Tideman, psykolog och docent vid Lunds universitet (Svenska Dagbladet, 15–24 oktober 2012). De menar att barn

och unga med en intelligenskvot mellan cirka 70 och 85 är för väl rustade för att gå i särskolan, men de klarar inte målen i grundskolan. Skolan måste börja prata om det här på ett respektfullt sätt, i stället för att osynliggöra både elever och problemet. Hela högstadietiden kan bli en plåga för elever som får uppgifter de inte förstår. I dagens skola är det dessutom stora krav på förmågor som att kunna planera sitt arbete, arbeta i projekt och att arbeta självständigt.

Många elever har koncentrationssvårigheter och behöver "ett yttre stöd för den inre tanken" men riskerar att få höra "du kan bara du vill" eller "skärp dig nu" vilket i stället bara försämrar ett redan svagt självförtroende. Olovlig frånvaro eller skolk kan då bli en nödvändig väg ur en helt omöjlig miljö.

Just eftersom svag begåvning är så känsligt kan det vara svårt för ett barn och dess föräldrar, även om föräldrarna misstänkt att det är så kan det vara en sorg att få beskedet. Men det kan också vara en hjälp för eleverna att få bekräftat att det har svårt för teoretiska resonemang, och att det är viktigt att betona de områdena eleverna hanterar bättre.

Unga som har delat med sig av sina erfarenheter till temagruppen har som den näst vanligaste orsaken till avhopp nämnt bristande pedagogiskt stöd för att klara av kunskapsmålen samt efterfrågat mer praktik och mindre teori. Många skulle kunna utveckla sin fulla potential genom att lära via "görandet" i stället för att endast läsa teori och memorera utantill (John Dewey 1916).

---

³ Ungdomskraft i Visby.

6.2.2 Sambandet mellan skola, lärande och hälsa

Många unga beskrev att de mår dåligt, men uppgav inte detta som skäl för att lämna gymnasiet i förtid. Men forskning visar att det finns tydliga samband mellan inlärningsvårigheter och psykisk ohälsa. I rapporten *School learning and mental health* (2010) konstateras:

- Tidiga svårigheter i skolan och i synnerhet läs- och skrivsvårigheter orsakar psykiska problem.
- Relationer med klasskamrater och lärare kopplar skolmisslyckande till psykisk ohälsa, men relationerna med kamrater och lärare kan också skydda mot utvecklingen av psykiska problem.
- Jämförelser med klasskamrater påverkar självuppfattningen, effekterna varierar beroende på gruppammansättning och typ av skola.
- Svårigheter i skolan och psykiska problem stannar kvar under lång tid.
- Hälsoproblemen som beror på skolan brukar minska när eleverna börjar på gymnasiet och kommer i kontakt med nya aktiviteter, roller och valmöjligheter.
- Att anstränga sig hårt utan att det ger resultat kan leda till depression.
- Det finns samband mellan olika typer av psykiska problem och de är också kopplade till många somatiska och psykosomatiska symptom.
- Kompetenser och prestationer i skolan är relaterade till psykisk hälsa.
- Goda resultat i skolan har en positiv effekt på självuppfattningen.
- En god självuppfattning bidrar inte direkt till bättre resultat, men andra faktorer som är relaterade till självuppfattning (motivation och upplevd inre och yttre kontroll) påverkar lärande och resultat.

I rapporten *Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013* (Socialstyrelsen 2013) kan vi se att barns och ungas hälsa och sociala förhållanden i Sverige är goda, även jämfört med andra välfärdsländer. Detta gäller i synnerhet för spädbarn och skolbarn, men inte för de som är lite äldre. Olika symtom på ett nedsatt psykiskt välbefinnande (ledsenhet, sömnsvårigheter, huvudvärk med mera) är vanligare bland svenska femtonåringar än bland femtonåringar i många andra länder.

Hälsoutvecklingen bland unga har inte varit lika bra som för barn och äldre. Exempelvis har risken att avlida i åldersspannet 15–29 år varit oförändrad de sista 15 åren. Antalet självmord minskar inte bland unga vilket de gör för andra åldersgrupper. Sedan 1990-talet ökar andelen ungdomar som vårdas för missbruk, ångest, depressioner, bipolär sjukdom, autism och ADHD stadigt. Socialstyrelsens rapport visar även att barn och unga som varit utsatta för våld vid upprepade tillfällen har sämre psykisk hälsa som vuxna. Socialstyrelsen menar att hälso- och sjukvården missar att anmäla till socialnämnden om man misstänker våld, och att samarbetet mellan socialtjänst, hälso- och sjukvård, polis och skola fungerar inte tillräckligt bra (Socialstyrelsen, 2013).

6.2.3 Ny teknik kan hjälpa eleverna

När de unga skriver om brister i stöd och vilket stöd de behövt för att inte hoppa av nämner de i första hand en ökad tillgång till lärare. Men också andra typer av stöd, till exempel tekniska lösningar kan vara bra verktyg.

Den nya skollagen⁴ stärker rättigheterna för den elev som behöver stöd och hjälp, kraven på att skolan utreder elevernas behov av särskilt stöd har blivit tydligare.

---

⁴ (2010:800) Skollagen, riksdagen. Finns tillgänglig online: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800

Men Skolinspektionens kvalitetsgranskningar av skol-situationen för elever med funktionsnedsättningar visar samtidigt att skolorna har svårt att anpassa skolsituationen efter varje elevs behov (Skolinspektionen, 2012). Skolpersonalen vill gärna stödja och möta behoven hos elever med kognitiva svårigheter men saknar kunskap om hur man anpassar undervisningen till de enskilda elevernas behov (Försäkringskassan, 2012, Hjälpmedelsinstitutet, 2013).

Hjälpmedelsinstitutet har i uppdrag av regeringen att samordna försöksverksamheter där de provar att använda teknik på nytt sätt i gymnasieskola, gymnasiesärskola och vuxenutbildning. Satsningen heter Vägar till arbete och är ett treårigt projekt som ska bidra till att stärka elever med olika hinder och svårigheter genom att öka teknikanvändningen i skolan och under praktikperioder. Målsättningen är att tekniken ska ge stöd till elever med kognitiva funktionsnedsättningar och öka deras möjligheter att klara sina mål inom utsatt tid. Uppdraget innebär att:

- prova teknikstöd för elever med kognitiva svårigheter
- utbilda lärare och annan personal i användandet av teknikstöd
- utveckla metoder för kunskapsöverföring om teknikstöd till praktikplatser och arbetsgivare
- arbeta fram en modell för behovsbedömning kopplat till läroplanens krav på mål och funktionsnedsättningens konsekvenser
- ta fram utbildningsmaterial som ska spridas nationellt.

Uppdraget ska slutredovisas i september 2013 men redan nu finns delrapporten Teknikstöd i skolan (Hjälpmedelsinstitutet 2013) som vittnar om att kunskaper saknas om kognitiva svårigheter, dess påverkan på lärandet och möjliga stödformer i gymnasieskolan.

Om pedagogen i klassrummet inte förstår vad elevens

svårigheter beror på, och inte heller känner till konsekvensen av funktionsnedsättningen, och inte vet vilka stöd som finns, påverkar det elevens förutsättningar att lära, utvecklas och nå uppsatta mål. (Hjälpmedelsinstitutet, 2013, s. 2).

Hjälpmedelsinstitutet bedriver försöksverksamhet i några kommuner och skolor där man med hjälp av specialpedagoger och anpassade tekniska lösningar arbetar med elever på ett sätt som ger pedagogiskt stöd utan att stigmatisera. Den unga målgruppen har identifierats med följande frågor:

- Händer det att du har svårt att påbörja en arbetsuppgift?
- Glömmer du lätt instruktioner?
- Har du svårt att koncentrera dig när du studerar?
- Upplever du svårigheter att planera och strukturera studierna?
- Händer det ofta att du missar att lämna in uppgifter i tid?
- Kommer du inte i tid till lektioner?

7. Dålig arbetsmiljö

Skolan är Sveriges största arbetsplats. Där finns 235 000 anställda och 1,4 miljoner elever (Arbetsmiljöverket, 2011). Ytterst ansvariga för arbetsmiljön i de kommunala skolorna är kommunens politiker men ofta delegerar politikerna det dagliga arbetet med skolans arbetsmiljö till rektorn. Även för fristående skolor är huvudmannen ansvarig för arbetsmiljön. Arbetsmiljöverket konstaterar i rapporten Hot och våld i skolan (2011) att det förekommer en hel del hot och våld av olika slag i Sveriges skolor. Och det har en rad negativa konsekvenser, exempelvis en sämre hälsa hos både elever och lärare, ökad frånvaro, en sämre trivsel på skolan, en oro för mer våld och funderingar på att byta skola hos både lärare och elever. Utifrån ett hälsoperspektiv är detta alltså mycket viktiga frågor att arbeta med. För arbetsgivare är det också viktigt att jobba med dessa frågor utifrån att skapa en god arbetsmiljö och vara en attraktiv arbetsplats där lärare vill arbeta.

Kille 20 år:

I min skola gick lärarnas jobb ut på att hålla ordning på alla stökiga och högljudda elever. Det var en kaotisk skola och jag hade ont i huvudet varje dag och mådde allmänt dåligt.

7.1.1 Ingen sammanhållning i klassen

Unga beskriver en bristande känsla av sammanhang och sammanhållning på skolan och i klassen, och som tidigare nämnts är detta viktiga faktorer för hälsan. En god arbetsmiljö i skolan ger goda resultat (Vända frånvaro till närvaro, SKL 2013).

Tjej, 18 år:

Jag var totalt osynliggjord i min klass, kände ingen tillhörighet och lärarna ansträngde sig inte att få oss att känna att vi tillhör en grupp. Hade jag känt att jag hör till och om det hade varit glädjefullt och roligt hade jag stannat.

Tjej, 22 år:

Vår mentor brydde sig inte om att skapa en gruppkänsla i klassen och inga lärare verkade bry sig om hur man mådde. Jag kände ingen samhörighet med någon och jag vet att jag inte var ensam om det. Det var ingen vidare stämning och kändes hopplöst.

Kille, 21 år:

Hängde inte med och när jag försökte läsa och lära (jag är dyslektiker) stördes några i klassen på det. Jag blev mobbad och hotad, dom här killarna bar knivar. Lärarna brydde sig inte, dom vågade inte, så min storebror fick gå in och ta hand om det hela. Det var värst under dom lärarlösa lektionerna, då spelade bråkstakarna hög musik och bråkade – det kändes hopplöst.

7.1.2 För stora klasser eller grupper

Tjej, 21 år:

Jag mår dåligt i större grupper och kan inte ta in något! All min energi gick åt till att samla krafter för att klara av situationen i klassen och i skolan för att inte bryta ihop. Nu har jag förstått att jag inte är ensam om att känna så här i större grupper. Nu fungerar jag mycket bättre, för nu kan jag välja att vara i en mindre grupp och ibland kan jag plugga ensam hemma också.

För stora klasser nämns som ett problem för 21 procent av de unga. Som främsta orsak har 34 unga skrivit att de inte klarar stora grupper och att de lider av social fobi (15 killar och 19 tjejer), 47 unga lyfter stökig, bråkig och kaotisk skolmiljö som ett stort problem (24 killar och 23 tjejer). Då lärarnas pedagogiska tid i skolan ägnas åt att avleda bråk och ta hand om pratiga och stökiga situationer i klassrummet mår alla dåligt, både elever och lärare. De elever som

lider mest av en bråkig, högljudd lärmiljö är de som behöver mest vuxenstöd för att klara studiekraven eller de med sociala fobier. De unga som har svarat på våra frågor får i dag individanpassad och skräddarsydd utbildning i olika ESF-projekt. När de som har nämnt kaotisk arbetsmiljö i frågeformulären beskriver en perfekt skola återkommer ofta studier i mindre grupper och individanpassad studie-takt som lösningar.

8. Skäl utanför skolan

8.1.1 Sex tjejer blev gravida och tolv nämner ätstörningar

Vi har intervjuat två tjejer som har avbrutit sina studier på grund av att de blev mammor under gymnasietiden. Ingen av dem är tillsammans med pappan i dag och de har ensam vårdnad.

Tjej, 22 år:

Jag fick barn under den sista terminen i gymnasiet. Det fanns en planering att jag skulle återuppta studierna, men mitt barn blev sjukt och jag hade ingen möjlighet att tänka på studierna. Mitt val av program var väldigt rätt för mig, jag gick restaurang och kök och jag hoppas att jag kan jobba i den branschen så småningom.

En annan tjej vi fick träffa berättade om hur hon var oomtvärad och trakasserad i högstadiet och började umgås med andra i hennes ålder som inte kände sig hemma eller sedda i skolan. Hon kom in på det individuella programmet men hoppade av efter några veckor. I intervjun nämnde hon att hennes mamma missbrukade alkohol och inte orkade bry sig så mycket om hennes situation. När hon fick veta att hon var gravid kunde hon inte tänka sig abort. I dag har hon ensam vårdnad om sin pojke och känner att hon alltid är välkommen till ett ESF-projekt som finns nära hennes bostad.

Tjej, 19 år:

Jag tycker om att komma hit och bara hänga. När någon i personalen har tid leker dom med min son och jag får en stund för att bara prata och umgås. Jag vet inte vad

jag vill göra i framtiden, men det kommer väl att visa sig. Funderar på att ta ett ämne i taget om jag orkar och känner att jag kan. Alla som jobbar här är så snälla och verkligen bryr sig. Det enda jag har drömt om är att arbeta till havs, det är en dröm jag har.

Tolv unga tjejer nämner ätstörningar som orsak till avhopp. De har inte skrivit i sina svar om de fått stöd och hjälp under sin gymnasietid utan har svarat mycket kortfattat: Jag hade ätstörningar och mådde dåligt eller var deprimerad.

8.1.2 Dåliga hemförhållanden

Elva unga har nämnt dåliga hemförhållanden som den främsta orsaken till avhopp och många fler nämner dåliga hemförhållanden som en av många faktorer som till slut fick dem att hoppa av. Vi har analyserat statistiken över gruppen unga som varken arbetar eller studerar är och vad de gör. Unga som hamnar i statistiken och som riskerar långvarigt utanförskap om de inte får rätt stöd och hjälp, har oftare föräldrar med hög arbetslöshet och kort utbildning. Föräldrarnas situation är inte den bästa grunden för att deras barn ska klara av att fullfölja gymnasiestudierna.

---

⁵ www.temaunga.se, Funktionsnedsättning och etablering – preliminära resultat.

Tjej, 20 år:

Det hände så mycket skit hemma under en period och jag försökte gå till lektionerna, men till slut valde jag att hoppa av. Jag kunde inte koncentrera mig på lektionerna och blev superstressad när jag låg efter så mycket så det kändes hopplöst och omöjligt att komma ifatt.

Kille 20 år:

Min mamma mår väldigt dåligt och jag fick ställa upp och ta hand om min lillebror. Jag försökte vara med i skolan, men till slut blev det omöjligt. Nu är det mesta okej och jag tar igen ett ämne i taget. Mamma har fått hjälp och mår bättre.

9. Drömskolan

9.1.1 Drömskolan enligt unga

En av de frågor vi ställde var hur skolan bör se ut för att ingen ska hoppa av. Nedan följer en vision som är baserad på ungas svar men formulerad av oss. Killars och tjejers svar skiljer sig inte åt.

Vuxna ska bry sig om oss och inte ge upp så fort, de ska fråga hur man mår och vara ett stöd – inte släppa taget. I skolan ska man få hjälp så att man kan hänga med i alla ämnen. Det ska vara små grupper och gärna ett individanpassat schema där man tillsammans med lärarna kommer överens om rimliga ämnen och mål, men också möjligheter att anpassa tiderna, vi lär oss bäst på olika tider och på olika sätt. Några lär sig bättre genom att göra saker och inte genom att läsa sig till kunskaper. Att varva teori och praktik lite olika mycket beroende på vad man klarar av för stunden vore optimalt. I skolan ska det finnas antimobbingsprogram och vuxna ska kunna ge rätt stöd när de märker att man mår dåligt. Miljön i skolan är viktig, det går inte att koncentrera sig när det är högljutt och stökigt och lärarna ska bemöta oss på ett bra sätt.

9.1.2 En bra skola enligt tidigare utredningar och erfarenheter

Vi har tagit fram framgångsfaktorer i ESF-projekt som arbetar med unga, det är metoder och förhållningssätt som skulle kunna användas också i den vanliga skolan för att förhindra avhopp och ge fler unga möjligheter att upptäcka sina styrkor och förmågor. Här är en lista på framgångsfaktorer från projekten och Ungdomsstyrelsens rapporter som Fokus 08, Fokus 10 och Fokus 12.⁶

- Grundskolan och gymnasieskolan är till för att elever ska utvecklas kognitivt och kunskapsmässigt, och är även en viktig arena för social utveckling.
- Lärarna arbetar med ämnesundervisning och är bra på att entusiasmera och motivera eleverna.
- Alla grundskolor satsar mycket på att studie- och yrkesvägledningen fungerar.
- Skolpolitiker och rektorer har insett hur viktigt det är att anställa andra professioner till skolan som kan ge eleverna psykosocialt stöd.
- Multikompetent personal med en gemensam värdegrund som är genuint intresserade av att arbeta med unga.
- Det ska finnas möjligheter att ge elever individuellt stöd i mindre grupper så att de kan klara utbildningsmålen efter förmåga.
- Alla som arbetar i skolan har höga förväntningar på eleverna, de har fått en utbildning hur man på ett respektfullt sätt bemöter varandra; vuxna som unga.
- Det finns medvetenhet, kunskap och vilja att bemöta psykisk ohälsa, mobbning och trakasserier och målet är nolltolerans. Alla i skolan vet vad som gäller om någon skulle bli utsatt för trakasserier, härskartekniker, våld eller diskriminering.

---

⁶ 2008, Fokus 08 – en analys av ungas utanförskap, Ungdomsstyrelsen 2010, Fokus 10 – en analys av ungas inflytande, Ungdomsstyrelsen 2012, Fokus 12 – levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning, Ungdomsstyrelsen

- Skolledning och personal ser föräldrarna som en resurs och informerar dem snabbt om elevernas frånvaro.
- Arbetsmiljön är ett prioriterat område och ungas eget inflytande genomsyrar hela verksamheten.
- Skolan har goda kontakter med arbetslivet i regionen och arbetsplatsförlagd praktik är obligatorisk i år 7 till 9 i grundskolan samt under alla gymnasieår.
- Föreningslivet och skolan samarbetar och unga vet vilka vägar och möjligheter som finns.
- Om någon elev skulle känna sig väldigt omotiverad att vara i skolan ska det finnas möjlighet att praktisera eller arbeta och komma tillbaka till studier.
- Kommunerna har alternativa utbildningsmöjligheter för unga som känner sig tryggare i små grupper och behöver mer lärarstöd.
- Skolnärvaro är inte bara en angelägenhet för skolan och det finns en tydlig samverkan med andra verksamheter i kommunen och landstinget samt andra aktörer.

10. Vad som hade kunnat förhindra ett avhopp från gymnasieskolan

Det här är områden som de unga nämner där insatser kanske kunde ha fått dem att fortsätta sin utbildning:

- Lärare och andra vuxna som bryr sig och inte blundar för problem
- Pedagogiskt stöd i skolan
- Pedagogiskt stöd i skolan när man har varit borta länge (på grund av sjukdom eller missbruk)
- Individuell och anpassad studieplan med flexibla tider och scheman

Tjej, 18 år:

Om jag hade haft möjlighet att tillsammans med lärarna utforma min egen utbildning, med ämnen som jag verkligen är intresserad av. En plan som kan ta hänsyn till att vi är olika och klarar av press och stress olika. Tänk om man kunde ha mer flexibla tider i skolan.

Temagrupperna Unga i arbetslivet samlar in metoder och arbetssätt som utvecklas i ESF-projekt som arbetar med unga. Många deltagare i projekten har avbrutit sina studier i förtid och har en sargad självkänsla, så projekten måste lägga ner mycket tid på motivationshöjande arbete för att deltagaren ska börja tro på sin egen förmåga. Vi vet också att många ESF-projekt erbjuder alternativa utbildningsformer. Deltagarna får mycket lärarstöd, de har ofta mycket inflytande i utformningen av kursplan och schemaläggning, de får tillgång till speciallärare och många projekt har en inbyggd flexibilitet och anpassar insatserna efter individens kapacitet och behov.

Det unga deltagare lyfter som utmärkande för verksamheten i projekten är det goda och respektfulla

bemötandet och att de känner sig sedda. Och när ungdomarna har besvarat frågan om den perfekta skolan i en perfekt värld blir det tydligt att de i stora drag beskriver det stöd de får i projekten. Möjligen är det så att en annan grupp unga skulle svara annorlunda på denna fråga.

10.1 Det finns kunskap och metodutveckling

Sveriges kommuner och landsting (SKL) beskriver i Att motverka skolavbrott (2012) hur gymnasieskolor genom målmedveten styrning kan tillgodose elevernas individuella behov så att fler elever tar sig igenom sin gymnasieutbildning. Skolornas framgångsfaktorer stämmer väl överens med de faktorer SKL hittat när de studerat kommuner som uppnår goda resultat inom grundskolan:

- Bra bemötande är avgörande för hur elever trivs och kan tillgodogöra sig utbildningen. Denna faktor betonas starkt bland de skolor SKL kontaktat. Bra bemötande handlar bland annat om att tro på elevernas förmåga och möta dem som unika och likvärdiga individer.
- Tydliga mål och betoning på resultat ger effekt. Det är viktigt att skolorna mäter och analyserar avbrott och arbetar för att så många elever som möjligt ska klara av sina utbildningar.
- Att vara på rätt utbildning är en betydelsefull orsak till att elever känner motivation för gymnasiestudierna. Ett flexibelt utbud, en bra introduktion och tillgång till kvalificerad studie- och yrkesvägledning hjälper eleverna att hitta rätt studieväg.
- Kvalitet genom samarbete och delaktighet är en genomgående framgångsfaktor oavsett i vilket

sammanhang det sker på skolorna. Personalen beskriver hur de lär av varandra, hur de involverar elever i utvecklingsarbetet och ger exempel på välutvecklad samverkan med arbetslivet.

- Förmågan att upptäcka och tillgodose elevers behov är central i det systematiska kvalitetsarbete som framgångsrika skolor bedriver. Rutiner säkerställer en noggrann uppföljning av elevernas resultat samtidigt som kompetensen hos elevhälsans personal utnyttjas effektivt.

I rapporten har SKL undersökt de elever som var nybörjare i oktober 2005–2007 och resultatet visar att drygt 31 procent av eleverna inte uppnår fullständig gymnasieutbildning inom tre år (tabell 1). Ett ytterligare år bidrar till att fler avslutar sin utbildning (24 procent) vilket sannolikt inkluderar elever som har bytt utbildningsprogram, men så mycket som 23 procent avslutar inte sin utbildning på fem år. Siffrorna visar ett vägt medelvärde från samtliga kommuner.

Tabell 1. Andel elever som inte fullföljt gymnasiet efter 3 till 5 år, nybörjare år 2005, medelvärde procent

	Samtliga elever	Studieförberedande	Yrkesförberedande
3 år	31	21	28
4 år	24	15	23
5 år	23	14	23

Källa: SKL 2012 s. 33.

Ungefär var tredje elev behöver antingen längre tid än tre år på sig för att fullfölja sin utbildning, eller avbryter gymnasiestudierna helt. Ett tydligt mönster är att män i högre grad avbryter gymnasiet än kvinnor, att elever inom yrkesförberedande program avbryter i högre grad än elever vid studieförberedande program och att de flesta avbrotten sker i årskurs tre (SKL, 2012, s. 8–9).

Skillnaderna i resultat mellan kommunerna under dessa tre år är däremot stor, i kommunerna med lägst andel elever som fullföljer inom tre år är andelen 43 procent och kommunerna med högst andel har resultat på 88 procent.

Guiden Vänd frånvaro till närvaro som tar upp framgångsfaktorer i ett systematiskt skolnärvaroarbeta lyfter fram tydliga rutiner och hur skolor kan samverka med kommuner och landsting (SKL 2013). En förutsättning som betonas är att eleverna måste få komma till tals och att man lyssnar på dem. Annat viktigt är goda relationer, bra bemötande, kunskapsfokus (alla ska ha möjlighet att nå kunskapsmålen utifrån individuella förutsättningar), tydligt ledarskap, allas engagemang, systematiskt förbättringsarbete, samarbete med vårdnadshavarna och tekniska förutsättningar. I Skolverkets allmänna råd Arbetet med att främja närvaro och att uppmärksamma, utreda och åtgärda frånvaro i skolan finns konkreta rekommendationer hur alla berörda aktörer kan arbeta för att minska elevers frånvaro (Skolverket 2012).

I Skolverkets uppföljning (2012) kan vi se att av grundskolans avgångselever 2011 saknade 22,6 procent fullständigt betyg. Endast 87,5 procent var behöriga till ett nationellt program i gymnasieskolan. Med andra ord saknade 12,5 procent av Sveriges elever grundläggande kunskaper och utestängdes därmed från fortsatta studier på ett nationellt program i gymnasieskolan. Detta innebar att de hänvisas till ett introduktionsprogram (tidigare individuellt program) kommunernas uppföljning eller blir utan stöd.

10.2 www.plugininnovation.se

SKL leder Sveriges största samverkansprojekt med syfte att minska avhopp från gymnasieskolan, Plug in. Satsningen är inriktad på unga som riskerar att avbryta sina studier eller som redan hoppat av gymnasiet och finansieras till hälften av Europeiska socialfonden. SKL leder projektet i samverkan med Göteborgsregionens kommunalförbund, Region Jämtland, Regionförbunden i Kalmar län och södra Småland, Region Västerbotten och Region Östsam. Ett femtiotal kommuner i dessa regioner deltar i projektet där man provar nya metoder för att få ungdomar att fullfölja sina gymnasiestudier. Plug in pågår 2012–2014.

Pluginnovation är en nationell plattform för att motverka avbrott från gymnasieskolan. Här samlas all kunskap om frågan som en grund för nya sätt att arbeta med avbrott. Fokus för Pluginnovation är Vad fungerar? och Vad skulle kunna fungera?

Metoderna man testat i Plug in ska utvärderas och delvis djupanalyseras, och sedan kan Pluginnovation peka på faktorer som är viktiga för arbetet med avbrott. Det kan handla om metoder, arbetssätt och organisation. Pluginnovation ska innehålla beskrivningar av projektverkstädernas metoder och aktuell forskning.

Inom ramen för Pluginnovation tar man också fram en prototyp för ett statistikverktyg och systemstöd som kan ge snabb information om elevers avbrott, och därmed skicka tidiga signaler till skolor och huvudmän. På plugininnovation.se ska på sikt exempelvis lärare, skolledare och handläggare inom kommunerna kunna välja en profil och få anpassat material.

Förutom bemötandet tycker ungdomarna att det bästa och viktigaste i ESF-projekten är hur fantastiskt det är med vuxna som verkar bry sig om dem "på riktigt". Projektledaren Eva får representera dem som unga

i ESF-projekt beskriver som verkligt engagerade. Hon har arbetat i många år som gymnasielärare och lärare på vuxenutbildningen. I dag är hon samordnare och pedagog för ett ESF-finansierat projekt.⁷

Alla mina deltagare och elever har hoppat av tidigare skolgång och antalet ökar. Jag vet att det som gör skillnad är när det i skolor finns minst en anställd specialpedagog som ger rektorn och andra lärare stöd i det dagliga arbetet samt speciallärare. En av våra viktigaste uppgifter i skolan är att se eleverna.

– Var finns elevernas rätt till att påverka sin undervisning? Genom att göra eleverna delaktiga i sin läroplan påverkas de i sin rätta riktning. På många skolor har jag sett att detta är ett stort utvecklingsområde. Många elever får inte den hjälp som de har rätt till. Läs- och skrivsvårigheter, dyslexi och andra diagnoser upptäcks inte i tid. Det finns tyvärr många som utsätts för mobbing utan att skolan vidtar åtgärder. I dag klumpar man ofta ihop en komplex historia i ordet "skoltrötthet" när elever inte klarar målen utan hoppar av skolan i stället, men så enkelt är det inte.

---

⁷ Pedagogprojektet Se möjligheten startade i maj 2012 och finansieras av Samordningsförbundet/Finsam, Falköping och Tidaholm där projektet samverkar med kompetens- och arbetslivsförvaltningen i Falköpings kommun. Deltagarna har kontaktats via myndighetssamverkan från Samordningsförbundet Finsam.

11. Avslutande diskussion

Det är allvarligt att mobbning fortfarande är så vanligt. I en rapport 2005 skrev Ungdomsstyrelsen att ungas erfarenheter av mobbning i skolan leder till försvårad etablering på arbetsmarknaden och psykisk ohälsa, och svårigheterna stannar kvar länge (Ungdomsstyrelsen 2005).

Kunskapen om vikten av förebyggande arbete i skolorna är gammal. Vi vet att investeringar i barn och unga lönar sig (Temagruppen Unga i arbetslivet 2011:2), och vi vet att det blir dyrt för individer och skattebetalare om vi inte investerar i tid (Temagruppen Unga i arbetslivet 2010:3).

Några av de faktorer som lyfts fram i "School learning and mental health" (2010), är en tidig upptäckt och snabb hjälp med läs- och skrivsvårigheter i grundskolans tidiga år. Barn, unga och vuxna vill tillhöra och känna sig inkluderade. Speciellt i tonåren är positiva relationer med kamrater och lärare viktiga och dessa relationer är starkt kopplade till psykisk hälsa. Vi har sett att goda resultat i skolan har en positiv effekt på självuppfattningen och att unga som genomför stora ansträngningar utan att detta leder till resultat kan drabbas av depression. Kompetenser och prestationer i skolan är relaterade till elevernas psykiska hälsa.

Unga som har svarat på våra frågor betonar värdet av bra lärare och vuxna som bryr sig om dem, lärarna ska ha höga förväntningar, ta fram det positiva och se att alla kan utvecklas efter egen förmåga. Forskningen visar att det är viktigt med lärare som bryr sig om sina relationer till eleverna. Rektorer, lärare och andra i skolan värld bör lägga tid och tankemöda på bemötandet så att alla känner sig inkluderade, sedda och lyssnade på (Hattie, 2009). I dag finns det tillgång till tekniskt stöd i skolorna som kan underlätta för många elever. Kunskap om vilken

teknik som finns måste spridas till alla skolformer och professioner som möter barn och unga med behov av särskilt stöd (Hjälpmedelinstitutet, 2013).

De två främsta orsakerna till avhopp är mobbning och bristfälligt pedagogiskt stöd i skolan, men ungdomarna nämner också arbetsmiljö samt bristfälligt stöd efter långvarig frånvaro. Att arbetsmiljön är viktig för lärandet vet alla, unga har beskrivit en kaotisk, stökig och högljudd miljö, där det inte går att koncentrera sig. Lärarnas ledarskapsegenskaper har stor betydelse för arbetsmiljön och gruppsamvaron i klassrummet.

När de unga pratar om skolan som arbetsmiljö talar de ofta om skolan som social arena, om "klassrumsklimatet". De talar i väldigt liten utsträckning om den fysiska miljön. Men det finns forskning som visar på sambandet mellan skolans arkitektur och lärandet. Hur en skola är utformad får konsekvenser för det sociala klimatet, vad individer gör och inte gör. Dessutom bidrar arkitekturen med stämning och en känsla av till exempel nyfikenhet eller ro (Kirkeby, I-M, 2007). Men i Sverige finns det ingen som har ansvar för hur skolor utformas, om de har skolgård eller inte till exempel. Tvärtom kan vi ifrågasätta mycket i framför allt äldre skolors utformning, med svårstädade toaletter och omklädningsrum utom synhåll för rastvakter.

En framgångsfaktor som kommer fram i forskning och beprövad erfarenhet är att olika professioner samarbetar och gör det de är bra på utifrån en gemensam värdegrund, och att ett respektfullt bemötande är en av hörnstenarna. Rektorer och lärare på skolor i socioekonomiskt utsatta bostadsområden i våra tre största städer har på grund av elevsammansättningen tvingats tänka

utanför ramarna (Ungdomsstyrelsen 2008). En skola hade stora problem med olovlig frånvaro och rektorn anställde två skolvårdar som själva bodde i området. De hade bland annat till uppgift att ringa alla elever som inte kom till skolan och om eleverna inte kom efter samtalet, gick vårdarna hem till dem. Efter några månader visste alla på skolan vad som gällde och frånvaron var inte längre ett lika stort problem.

I Skolverkets rapport (2011) om goda exempel på skolor där man på ett framgångsrikt sätt arbetar för att motverka mobbning skapas ett fungerande arbete genom det som kallas en hela-skolan-ansats. Det innebär att all personal och alla elever är medvetna om hur man agerar vid kränkningar och mobbning, att alla är delaktiga och att arbetssättet är förankrat i hela personalgruppen, bland eleverna och föräldrarna. Det finns forskning som visar tydliga samband mellan olovlig ströfrånvaro och långvarig frånvaro i grundskolan skolan med ofullständiga slutbetyg (Strand, A-S 2012).

Det är också viktigt att utveckla arbetet med så kallade hemmasittare. Inspiration och handfasta råd kring arbetet med hemmasittande unga finns i boken Tillbaka till skolan (2013).

Bland de unga i denna skrift har majoriteten hoppat av yrkesförberedande program samt det som tidigare kallades Individuella programmet. Framför allt killar lyfter att de valde fel program, det visade sig vara mer teori i utbildningen än vad de var beredda på. Andra nämner att de hoppade av efter praktikperioden för de insåg då att de valt fel utbildning. Några hade en föreställning att det skulle vara "lättare" att gå på ett yrkesförberedande program.

Det här pekar på att eleverna behöver information med hög kvalitet när de ska välja program. Många gånger kan yrkesförberedande program vara mer krävande än teoretiska program. En yrkeselev ska kunna anpassa sig

till vuxna på en arbetsplats och till skolans och jämnårigas spelregler och mycket annat. Det är oklart varför just yrkesprogrammen dras med stora andelar som avbryter och här saknas det forskning. Vad vi däremot vet är att mönstret är liknande i Norge, Danmark och Tyskland (OECD 2012).

Ungas svar som utgör grunden till vår rapport antyder att det saknas en genomtänkt strategi eller ett åtgärdsprogram på skolor för elever som kommer tillbaka till skolan efter en långvarig frånvaro på grund av sjukdom, graviditet eller andra omständigheter. Om vi vill förmedla vikten av det livslånga lärandet för kommande generationer är det viktigt att unga och vuxna har positiva minnen och erfarenheter av sin skoltid, att det är lustfyllt att lära och utvecklas. Det livslånga lärandet ska också inkludera alternativa utbildningsmöjligheter och en flexibilitet som inte låser unga ute om deras liv tar en ny vändning som innebär att de temporärt behöver lämna skolan och de sedan vill återuppta sina studier.

12. Referenser

Arbetsförmedlingen (2012:3). Arbetsmarknadsutsikterna våren 2012 – prognos för arbetsmarknaden 2012–2013.

Arbetsmiljöverket (2011:15). Hot och våld i skolan – en enkätstudie bland lärare och elever.

Dewey, J. (1916). Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. Macmillan.

Försäkringskassan (2012). Tio år med aktivitetsersättning – en studie av situationen för unga med aktivitetsersättning på grund av nedsatt arbetsförmåga.

Gladh, M. och Sjödin, K.(2013). Tillbaka till skolan – Metodhandbok i arbetet med hemmasittande barn och unga. Gothia.

Gustafsson, J-E et al. (2010) Learning and Mental Health. Hälsoutskottet, Kungliga Vetenskapsakademien.

Hattie, J.A.C. (2009). Visible Learning: a synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement. London, New York: Routledge.

Hjälpmedelinstitutet (2013). Teknikstöd i skolan.

Kirkeby I-M (2007). Skolen Finder Sted, Kungliga Tekniska Högskolan.

SKL (2011). Synligt Lärande – Presentation av en studie om vad som påverkar elevers studieresultat.

SKL (2012). Motverka studieavbrott – gymnasieskolans utmaning att få alla elever att fullfölja sin utbildning.

SKL (2013). Vänd frånvaro till närvaro – Guide för systematiskt skolnärvaroarbete i kommuner.

Skolinspektionen (2012:11).”Inte enligt mallen” – om skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom autismspektrumtillstånd. Skolinspektionens rapport.

Skolverket (2009). Attityder till skolan – elevernas och lärarnas attityder till skolan.

Skolverket (2011). Vad fungerar?

Skolverket (2013). Betydelsen av icke-kognitiva förmågor – Forskning m.m. om individuella faktorer bakom framgång.

Socialstyrelsen (2012). Skolans betydelse för barns och ungas psykiska hälsa.

Socialstyrelsen (2013). Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013.

Sobanski E, Banaschewski T, Asherson P, Buitelaar J, Chen W, Franke B, et al.) (2010). Emotional lability in children and adolescents with attention deficit/hyperactivity disorder (ADHD): clinical correlates and familial prevalence. Journal of Child Psychology and Psychiatry.

Strand, A-S (2013:43). Skolk ur elevernas och skolans perspektiv: En intervju- och dokumentstudie. Högskolan i Jönköping.

Temagruppen Unga i arbetslivet (2010:3) Unga som är utanför arbetsmarknaden – en socioekonomisk diskussion.

Temagruppen Unga i arbetslivet (2011:2) Det lönar sig
– En analys av 28 arbetsmarknadsprojekts samhälls-
ekonomiska potential.

Temagruppen Unga i arbetslivet (2011:3) I praktiken
sänker vi trösklarna – en skrift om meningsfull praktik.

Temagruppen Unga i arbetslivet (2012:3) Orka Jobba
– en skrift om friskvård.

OECD (2012) Education at a Glance 2012: OECD
Indicators, OECD Publishing.

OECD (2013) Mental Health and Work: Sweden, OECD
Publishing.

Olsen, T och Tägström, J (2013). For det som vokser.
Unge, psykisk uhelse og tidlig uforepensjonering
i Norden. En antologi. Nordens Välfärdcenter.

Ungdomsstyrelsen (2005:) Fokus 05 – En analys av
ungas etablering och egen försörjning.

Ungdomsstyrelsen (2007:14) Fokus 07 – En analys av
ungas hälsa och utsatthet.

Ungdomsstyrelsen (2008:) Fokus 08 – En analys av
ungas utanförskap.

Ungdomsstyrelsen (2010:10) Fokus 10 – En analys av
ungas inflytande.

Ungdomsstyrelsen (2010:12) Hon, Hen, Han – En analys
av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella
ungdomar samt för unga transpersoner.

Ungdomsstyrelsen (2012:3) Fokus 07 – Levnadsvillkor
för unga med funktionsnedsättning.

Ziehe, Thomas (2000). Adjö till sjuttioalet! I Berg, Jens
(red). Pedagogik: en grundbok. Stockholm: Liber. S.
79–94.

13. Lästips

Arvidsson, M, Johansson, M & Norberg, S. (2012).

Man vill ju gå sin utbildning så att man blir någonting: hur fungerar arbetet mot skolfrånvaro i Norrköpings kommun?: intervjuer med rektorer, elevhälsoteam, lärare och ungdomar. Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet, Linköping.

Bye, L (red.) (2010). Truancy prevention and intervention: a practical guide. Oxford: Oxford University Press.

CSN (2012). Beslutsorsak skolk: indragen studiehjälp på grund av otillåten frånvaro i gymnasieskolan. Centrala studiestödsnämnden, Sundsvall. http://www.csn.se/polopoly_fs/1.7011!beslutsorsak_skolk_webb.pdf

Hallam, S & Rogers, L (2008). Improving behaviour and attendance at school. Maidenhead: Open University Press.

Hälsoutskottet (2010). Program and Abstracts. State of the Science-conference. Trender i barns och ungdomars psykiska hälsa. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:389594/FULLTEXT01>

Karlberg, M och Sundell, K (2004:1). Skolk. Sund protest eller riskbeteende? FoU-rapport. Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad.

Konstenius, V & Schillaci, M (2010). Skolfrånvaro: KBT-baserat kartläggnings- och åtgärdsarbete. Studentlitteratur AB, Lund.

Norberg, M & Brunnberg, E (2008). Därför går inte jag till skolan: tre elever på Riksgymnasiet för döva och hörsel-

skadade berättar om skolk. Örebro: Örebro universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:158107>

Skolverket (2012). Arbetet med att främja närvaro och att uppmärksamma, utreda och åtgärda frånvaro i skolan: för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2846>

Socialstyrelsen (2012). Skolans betydelse för barns och ungas psykiska hälsa. En studie baserad på den nationella totalundersökningen i årskurs 6 och 9, hösten 2009.

Strandell, A (red.) (2009). Otillåten frånvaro: om hemmasittare, korridorvandrare och skolkare. Stockholm: Gothia.

Thambirajah, M. S, Grandison, K J. & De-Hayes, L (2008). Understanding school refusal: a handbook for professionals in education, health and social care. London: Jessica Kingsley Publishers.

Whitney, B (2008). A guide to school attendance. Extended, rev. and updated ed. London: New York.

Skolinspektionen (2009). Varannan i mål: om gymnasieskolors (o)förmåga att få alla elever att fullfölja sin utbildning. http://www.skolinspektionen.se/Documents/Kvalitetsgranskning/avbrott/gymnasieavbrott-rapport_2009_1.pdf?epslanguage=sv

Bilaga 1. Förfrågan från Temagruppen Unga i arbetslivet

Vi ska fördjupa oss i avhopsproblematiken från gymnasieskolan och behöver er hjälp. Många unga deltagare i ESF-projekt har hoppat av sina gymnasiestudier.

Vi vill lyfta ungdomsperspektivet inom detta tema och det är därför vi vänder oss till er.

Vi har formulerat tre öppna frågor till unga som har avslutade gymnasiestudier i ert projekt.

De får vara anonyma, det enda vi vill veta är kön och ålder. Det bästa är om coacherna/handledarna kan ställa frågorna till ungdomarna under ordinarie samtal och skriva ner deras svar så att deltagarna kan tala fritt. Det är önskvärt att ni tillfrågar så många unga som möjligt. Svaren kan skickas under hösten, men senast 30 november (30 april).

Om du har frågor så ring gärna: 070-566 09 74.

Mejla eller posta svaren till mig:

Lidija.kolouh@ungdomsstyrelsen.se

Adress: Lidija Kolouh

Ungdomsstyrelsen

Box 17 801

118 94 Stockholm

Hej!

Jag arbetar som utredare i en temagrupp som har fokus på ungas etablering på arbetsmarknaden. För oss är det väldigt viktigt att lyfta ungas perspektiv i allt vi skriver.

Vi ska skriva en rapport om varför unga väljer att hoppa av sina gymnasiestudier och här är dina erfarenheter av största vikt.

Det vore fantastiskt om du kan besvara följande frågor:

Är du:

- Kvinna
- Man
- Vill ej definiera mig

Ålder: _____

Tidigare gymnasieprogram:

_____

1. Hur skulle en perfekt gymnasieutbildning vara enligt dig där nästan inga elever vill avsluta sina studier?
2. Varför avslutade du dina gymnasiestudier i förtid?
3. Vad hade kunnat förhindra ett beslut från din sida att hoppa av dina gymnasiestudier?

Skriv gärna så utförliga svar som möjligt!

Tack på förhand! Dina svar är jätteviktiga för oss!

Med vänlig hälsning Lidija

Temagruppen Unga i arbetslivet samlar och sprider kunskaper och erfarenheter från de arbetsmarknadsprojekt, ESF-projekt, riktade till unga som drivs åren 2007–2013 med medel från Europeiska socialfonden.

ww.temaunga.se

Bilaga 2. Det här säger lagen

I skollagen regleras vad som är giltigt frånvaro och vad som är ogiltig och där klargörs hur frånvaro står i relation till skolplikten. Som ett komplement till skollagen finns Skolverkets allmänna råd Arbetet med att främja och att uppmärksamma, utreda och åtgärda frånvaro i skolan och Skolverkets juridiska vägledning (Mer om... Frånvaro och ledighet, 2012) som ytterligare klargör hur skollagen bör tolkas.

Att främja skolnärvaro

De allmänna råden och kommentarerna till dem är tänkta att vara ett stöd för skolors och kommuners skolnärvaroarbeta. Huvudmannens, hemkommunens och rektors ansvar lyfts fram. Elevhälsans roll i skolnärvaroarbetet påtalas, liksom vikten av att skolan samverkar med andra samhällsfunktioner och experter. I de allmänna råden betonas främjande insatser, att skolan arbetar övergripande och förebyggande för att öka elevernas närvaro. Det handlar om att skapa en god lärandemiljö, att undervisningen anpassas till den enskilde elevens behov och främjar motivationen att delta i utbildningen. Ett gott skolklimat som präglas av trygghet, arbetsro och goda relationer är betydelsefullt. Huvudmannen bör ge rektorn stöd i arbetet med att främja närvaro på skolenheten. Det kan innebära att tillsammans med rektorerna ta fram rutiner som är gemensamma för huvudmannens skolenheter. Av de allmänna råden framgår att rektor ska se till att elever och vårdnadshavare informeras om skolplikten i grundskolan och skyldigheten att närvara i gymnasieskolan. Det är också rektors ansvar att se till att det bedrivs arbete på skolan för att främja närvaron och att eleverna är delaktiga i arbetet.

Grundskolan

Frågan om skolnärvaro i grundskolan och motsvarande skolformer (grundsärskolan, sameskolan och specialskolan) hänger samman med skolplikten. Det handlar om att se till att alla elever får sin rätt till utbildning säkerställd. Skolplikt och elevens rätt till utbildning behandlas i 7 kap. skollagen. De mest centrala paragraferna när det gäller skolnärvaro är 17–19 §§ (Deltagande i utbildning) och 20–23 §§ (Ansvar för att skolplikten fullgörs). I 18–19 §§ behandlas ledighet respektive befrielse. Av 7 kap. 17 § skollagen framgår att en elev i grundskolan och motsvarande skolformer ska delta i den verksamhet som anordnas för att ge den avsedda utbildningen, om eleven inte har giltigt skäl att utebli. Rektor ska se till att elevens vårdnadshavare informeras om eleven uteblir från den obligatoriska verksamheten. Det kan innebära att skolan behöver kontakta vårdnadshavaren så snart som möjligt beroende på elevens ålder, mognad och andra omständigheter. Som huvudregel ska vårdnadshavarna informeras samma dag. Endast om det föreligger särskilda skäl kan informationen avvaktas. Sådana skäl kan till exempel vara att frånvaron avser elevens sista lektion före skoldagens slut (se prop. 2009/10:165 sid 706). (Mer om... Frånvaro och ledighet, 2012).

I 7 kap. 20–22 §§ klargörs vårdnadshavarens, hemkommunens och huvudmannens ansvar. Av 20 § framgår att det är elevens vårdnadshavare som ska se till att barnet fullgör sin skolplikt. Vårdnadshavaren har tillsynsansvaret för barnet till dess skoldagen börjar, men det kan ändå finnas skäl för skolan att agera beroende på elevens ålder, mognad och omständigheterna i övrigt om barnet inte kommer till skolan vid skoldagens början. Skolan har

tillsammans med vårdnadshavaren en skyldighet att se till att eleven får föreskriven utbildning. (Mer om... Frånvaro och ledighet, 2012)

De allmänna råden klargör att hemkommunen respektive huvudmannen behöver rutiner för att se till att skolplikten fullgörs. Huvudmannen bör dessutom ha en samlad bild av elevens frånvaro. Det handlar bland annat om att rektorn skapar rutiner för kontinuerlig frånvarorapportering, att informationen når vårdnadshavaren samma dag, att orsaker till frånvaro utreds skyndsamt och att konkreta åtgärder sätts in. I de allmänna råden påtalas att det behövs rutiner för samverkan med elevhälsan och vid behov med andra samhällsfunktioner. Elevhälsan måste ha en tydlig och utvecklad roll i arbetet med skolnärvaro på skolan, både i det främjande och åtgärdande arbetet. Bland de samhällsfunktioner och den externa kompetens som skolan bör samverka med nämns exempelvis socialtjänsten, primärvården, BUP och polisen.

Hemkommunens ansvar

Av 7 kap. 21 § framgår att hemkommunen ska se till att barn som går i skolor med annan huvudman fullgör skolplikten. Hemkommunen har således ett mer långtgående ansvar än fristående skolhuvudmän. I 7 kap. 22 § stadgas att kommunen ska se till att eleverna i den egna grundskolan och grundsärskolan fullgör sin skolgång. När det gäller specialsolan och sameskolan är staten huvudman och den som ska se till att eleverna i dessa skolformer fullgör sin skolgång. Av 7 kap. 22 § andra stycket följer att en huvudman för en fristående skola ska informera hemkommunen när en skolpliktig elev börjar eller slutar på skolan eller utan giltig orsak är frånvarande från obligatoriska inslag i utbildningen i betydande utsträckning. Detta förutsätter en utvecklad kommunikation mellan kommunen och de fristående skolorna. De allmänna råden klargör att det som en del i kommunens rutiner för skolplikts-

bevakningen ska göras en löpande uppföljning av elever som fullgör skolplikten hos andra offentliga huvudmän och i fristående skolor. Även en enskild skolhuvudman behöver rutiner för hur anmälningar görs till elevens hemkommun om eleven utan giltigt skäl är frånvarande i betydande utsträckning. I 7 kap. 23 § föreskrivs att hemkommunen har möjlighet att förelägga en vårdnadshavare att fullgöra sina skyldigheter att se till att eleven fullgör sin skolgång. När det gäller specialsolan och sameskolan är det huvudmannen för dessa skolformer som får förelägga elevens vårdnadshavare att fullgöra sina skyldigheter. Ett föreläggande får enligt bestämmelsen förenas med vite.

Gymnasieskolan

I 15 kap. 16 § skollagen behandlas närvaron i gymnasieskolan och i 18 kap. 16§ skollagen berörs närvaron i gymnasiesärskolan. Gymnasieskolan och gymnasiesärskolan är frivilliga skolformer, men en elev ska ändå delta i den verksamhet som anordnas inom ramen för utbildningen om eleven inte har giltigt skäl att utebli. I likhet med i grundskolan ska vårdnadshavaren samma dag informeras om eleven varit frånvarande utan giltigt skäl. Kontakt samma dag gäller om inte särskilda skäl föreligger. Av 12 kap. 3 § gymnasieförordningen (gäller även gymnasiesärskolan) framgår att en elev som inte kommer till utbildningen som den antagits till och inte anmäler giltig orsak inom tre dagar efter att terminen startat anses ha avslutat utbildningen. Enligt 12 kap. 4 § gymnasieförordningen anses en elev som efter att ha påbörjat en utbildning och varit frånvarande mer än en månad i följd, utan giltigt skäl (sjukdom eller beviljad ledighet) ha avslutat utbildningen. I 15 kap. 15 § skollagen framgår att hemkommunen snarast ska meddelas om en elev börjar eller slutar vid en gymnasieskola med annan huvudman. Det är en förutsättning för att hemkommunen ska ha kunskap om vilka ungdomar i gymnasieåldern som studerar.

10 ORSAKER TILL AVHOPP

Rapporten du håller i din hand är en del av temagruppens arbete med att samla och systematisera erfarenheter från de ungdomsprojekt som har delfinansiering från Europeiska Socialfonden (ESF).

379 unga som inte fullföljt sina gymnasiestudier har delat med sig av sina erfarenheter i denna rapport. Svaren kommer från unga som är delaktiga i ESF- projekt. Vi har frågat och de har svarat på orsakerna till avhopp, vad som kunde ha gjorts för att förhindra avhopp och delat med sig av sin vision om den perfekta gymnasieskolan. Vi har även besökt två ESF-projekt där vi har intervjuat unga deltagare, projektledare och andra professioner kring frågor som berör avhopp från gymnasieskolan.

Vår ambition med denna rapport är att lyfta ungdomsperspektivet kring orsaker till avhopp från gymnasieskolan samt belysa vad unga anser kan förhindra avhopp. För mer information om Temagruppen Unga i arbetslivet och våra andra rapporter se www.temaunga.se

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden